

Field : Education

Type : Research Article

Recieved:24.05.2019 - *Corrected*:----- - *Accepted*:27.09.2019

Demokratik Değerler, Demokratik Eğitim ve Sosyal Bilgiler Eğitimi İlişkisi¹

Adnan ÇIRAK

E-Posta: adnancirakmail.com

Öz

Bu çalışmanın amacı Sosyal Bilgiler dersi ile demokratik değerler ve demokratik eğitim arasındaki ilişkiyi incelemektir. Değerler eğitimi oluşturan temel değerlerden bir tanesi de demokratik değerlerdir. Demokratik değerler Sosyal Bilgiler dersi için oldukça önemlidir. Demokratik bir toplum yapısında demokratik değerleri oluşturan değerlerin nasıl ve ne şekilde öğretileceği konusu oldukça tartışılmıştır. Bununla beraber Sosyal Bilgiler eğitimi programının içeriği ve diğer değerlerle olan ilişkisi açısından Sosyal Bilgiler dersinin böyle bir misyonunun olduğu görülmüştür. Demokratik değerlerin öğretimi açısından bir diğer önemli dayanak noktası da demokratik eğitimidir. Demokratik değerlerin ve demokratik eğitimin birbirini tamamlar nitelikte olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Eğitimi, Demokratik Değerler, Demokrasi, Demokratik Eğitim

¹ Bu çalışma yazarın “6.Sınıf Öğrencilerinin Temel Demokratik Değerlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinin bir bölümüdür.

The Relationship Between Democratic Values, Democratic Education and Social Studies Education

Abstract

The aims of this study is to examine of the relationship between social studies education, democratic values and democratic education. Value education is consist of some values and democratic values are one of them this values types. Democratic values are so important for social studies education. It has been argued that how to teach values in a democratic society. However, social studies education programme has mission content in terms of relationship other values. Democratic education one of the another important thing for teaching democratic values. Both democratic values and democratic education is complete each other.

Keywords: Social Studies Education, Democratic Values, Democracy, Democratic Education

Giriş

Değer kavramı geçmişten günümüze sosyal bilimler açısından en çok tartışılan konuların başında gelmiştir. Çeşitli alanlardan uzmanlar, değer kavramına farklı alanlar yüklemiştir. Bunun yanı sıra aynı zamanda, toplumların geleneklerini, göreneklerini ve kültürel bağlamda ortaya koydukları önemli birikimleri muhafaza etmek, gelecek kuşaklara aktarmak açısından oldukça kıymetlidir. Sosyal bilimler içerisinde felsefeden psikolojiye, sosyolojiden dini bilimlere kadar her bilim dalı değerleri kendi açısından yorumlamış ve adlandırmıştır.

Tarihte ilk defa sosyal bilimlere Znaniecki tarafından kazandırılan değer kavramı Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamına gelen “valere” kökünden türetilmiştir (Bilgin,1995, akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014). Değer, “bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke ve inançlara denir” (Kızılcelik ve Erjem, 1994). Erçetin (2000)’e göre “*Değerler, bireylerin ilk yaşantıları ile kazandığı; ancak çok önemli olaylarla değiştirdiği; sürekliliği olan inançları; olayları, olguları, objeleri, kişileri tanımlamaya, yargılamaya yarayan ölçütler*” olarak tanımlanmaktadır. Değerler; genelde inançlar, arzu edilen ve davranışlar için bir ölçüt olarak kullanılan olgulardır. Değer, belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak tanımlanmakla beraber, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlar olarak da gösterilmektedir (Elbir ve Balcı, 2013). Başka bir ifadeyle değeri; “değerli olan, insanın değerini koruyan ve ona anlam kazandıran şey” olarak da tanımlayabiliriz (Uysal, 2003).

Değer kavramı konusunda yapılan çalışmaların önemli isimlerinden olan Rokeach değerleri bireylerde kalıcı bir inanç olarak yorumlamaktadır (Rokeach, 1973). Schwartz’a göre ise değerler insanların kendileri de dâhil olmak üzere insanları ve olayları değerlendirmek, eylemlerini seçmek ve meşrulaştırmak için kullandıkları ölçütlerdir (akt. Özensel 2003). Schwartz’ın temel insan değerleri teorisine göre değerler; sosyal bir olayda yer alan kimselere davranış seçme, insanları ve olayları değerlendirme, değerlendirmeleri açıklamada rehberlik eden istenilir kavram olarak tanımlanmaktadır (İşcan, 2007). Bu açıdan değerler ve bireyler arasındaki bağlar her zaman güçlüdür. Bireyler değerlere anlamlar yükleyerek değerleri kendileri açısından oldukça önemli, yaptırım gücü yüksek olgular olarak görürler (Bilsky ve Schwartz, 1994). Bolay (2007)’a göre değerler bizi kötü davranışlardan alıkoyan, zihin muhtevaları ve inanışlardır. Değerler insanın önem verdiği, ulaşmak için peşinden koştuğu, elde etmeyi şiddetle arzu ettiği şeylerdir. Bunlar mal, mülk, servet, sıhhat gibi değerler olabileceği gibi mutluluk, huzur, Allah sevgisi, vatan sevgisi ve özgürlük gibi tamamen manevi değerler de olabilir (Bolay, 2007).

Değerler, toplumun sahip olduğu ideallerin göstergesidir. Bunlara bağlılık geleneklerin oluşumuna önemli derecede katkıda bulunur ve o toplumun ideallerini güçlendirir. Değerlerin oluşturduğu bir kültür vardır. Bu kültür başlıca gerçeğe saygı, hakkaniyet, kişisel bütünlük, sevgi kuramlarına dayanır. Değerler kültürü, etik anlayışa dayalı bir sistem bütünlüğüdür. Bir olguyu, olayı, oluşumu anlamlı kılan onun değeridir. Değer bir yargılama ölçüsüdür (Coşkun ve Yıldırım, 2009). Değerler paylaşılırlar, kişilerin çoğunluğu tarafından ciddiye alınırlar; kişiler bu değerleri, ortak refahın korunması ve sosyal gereksinmelerin karşılanması için önemli görürler. Değerler kişiler arası odaya ve uzlaşma gerektirdiği için, kavramsal olarak diğer değerli nesnelere soyutlanabilirler (Fichter, 2009).

Değerler, değerler eğitimi adı altında okullarda öğrencilere öğretilmektedir. Bugün bir çalışma alanı olarak değerler eğitimi çok çeşitli alanları kapsamaktadır. Günümüzde değerler eğitimi Asya, Avrupa, Avustralya, ABD ve Latin Amerika'da uygulanan ve daha çok duyuşsal alana yönelik olan eğitimi ifade etmektedir. Uluslararası alanda ahlak eğitimi, karakter eğitimi, etik eğitimi, kişisel ve toplumsal eğitim, vatandaşlık eğitimi, kamu eğitimi, dini eğitim, moraloji ve demokratik eğitim gibi farklı isimler altında değerler eğitimi yürütülmektedir (Meydan, 2014). Bununla beraber değerler eğitim uygulamalarında değerler çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Başlıca sınıflandırmalar aşağıdaki gibidir:

- Teorik değerler
- Ekonomik değerler
- Dini değerler
- Estetik değerler
- Politik değerler
- Demokratik değerler
- Eğitimsel değerler
- Amaçsal değerler
- Araçsal değerler
- Evrensel değerler
- Toplumsal değerler
- Bireysel değerler (Yılmaz, 2011; Yel ve Aladağ, 2009).

Görüldüğü gibi değerler eğitimi adı altında birçok değer karşımıza çıkmaktadır. Okullarda öğrencilere öğretilen ve sahip olunması gereken değerler arasında şüphesiz demokratik değerler önemli bir yer tutmaktadır.

Demokratik değerlerin benimsenmesi, toplumla bir bütün halinde demokrasi dinamiklerine katkıda bulunması, demokratik değerler açısından önemlidir. Çünkü demokratik değerlerle bezenmiş vatandaşların bu değerleri yaşamlarında davranış haline getirmeleri, birçok demokratik tutuma ve değere sahip olması toplum dinamiklerini güçlendirmekle kalmayacak, toplumun düşünce yapısı ve değerlerini de etkileyecektir.

Sosyal bilgiler dersi demokratik değerlerin kazandırılmasında sorumluluğu olan derslerin başında gelmektedir (Doğanay ve Sarı, 2004). Değer eğitiminin Sosyal Bilgiler eğitimiyle paralellik göstermesi bu açıdan Sosyal Bilgiler eğitimine önemli bir misyon yüklemiştir. Sosyal Bilgiler Programı'nın hedef ve kazanımlarında da öğrencilerin ulaşılması istenen beceriler arasında demokratik değerler önemli bir yer tutmaktadır. Demokratik değerler demokrasi ve demokratik eğitim ile de yakından ilişkilidir. Bu yüzden öncelikle demokrasi ve demokratik eğitimin hem ne olduğu hem de karşılıklı olarak ilişkilerinin incelenmesi gerekmektedir.

Demokrasi-Demokratik Eğitim İlişkisi

Geçmişten günümüze insanoğlunun yeryüzünde egemen olarak hayat sürmesinden itibaren birçok yönetim biçimi ortaya çıkmış ve şüphesiz hiçbir demokrasi kadar insanlığın hayatına etki etmemiştir. Demokrasinin tarihi en az insanlık tarihi kadar eskisidir. Demokrasinin kökeninin Antik Yunan'a kadar gittiği bilinmektedir (Özpolat, 2012).

Yunancadaki demos (insanlar) ve kratos (yönetmek) sözcüklerinin birleşimiyle *demokrasi* ya da *demokratta* terimi doğmuştur (Dahl, 2001; akt. Karadağ, Baloğlu ve Yalçınkayalar, 2006). Kelime anlamı olarak demokrasi halkın iktidarı, iktidarın halkta olması anlamına gelmektedir (Uygun, 1996; akt. İlğan, Karayığit ve Çetin, 2013). Demokrasi kültürünün kökeninde “kendime tanıdığım özgürlükleri başkasına da tanımak gerekir” anlayışı yatmaktadır (Kongar, 1997; akt. Genç, 2007). Öncül (2000; akt. Konaş, Selçuk ve Polat, 2016)’e göre demokrasi; “Bireye değer veren ve insan kişiliğinin bütünlüğünü önemli sayan, birlikte davranan, insan zeka ve anlayışına ihtiyaç duyan ve karşılıklı saygı, işbirliği, hoşgörü, doğruluk gibi nitelikleri yansıtan, toplumsal ilişkilere yer veren bir yaşam yoludur.” Demokrasinin en ünlü ve belki de bugün için geçerliliğini koruyan tanımlarından bir tanesini de eski ABD başkanlarından Abraham Lincoln yapmıştır. Ona göre demokrasi “ siyasi iktidarın toplumda, toplum için, bizzat toplum tarafından kullanılmasıdır” (Kaldırım, 2005).

Günümüzde küreselleşme, kısa vadede çok sayıda reformlarla ilişkili hale gelmiştir. Bugün bilim çevrelerinin kabul ettiği ana faktör, küreselleşme fenomeninin eğitim politikalarını etkilemesidir. Demokrasinin var olduğu toplumlar, demokrasiyi koruyup geliştirebilmek adına eğitime, yani başka bir deyişle demokratik eğitime ihtiyaç duyarlar. Tarihsel açıdan demokrasi ve eğitim arasındaki ilişkiyi ilk ortaya koyan Yunan filozofları Platon ve Sokrates’tir (Theofana, 2010).

Günümüzde demokrasi sadece seçme ve seçilme hakkıyla özdeşleştirilmekten ziyade bir yaşam biçimi ve dünya görüşü, dünyaya bakış haline gelmiştir. Demokratik toplumlarda bu bakış açısının paylaşılması dayanışmanın, bir arada yaşama arzusunun en temel mekanizması haline gelmiştir (Can, 2007). Yeşil (2002)’e göre ise demokrasinin bütüncül bir bakış açısı içinde, hayatın değişik yönlerini etkileme gayreti içinde olan, insanın mutluluğuna hizmet etmeyi amaçlayan bir yaşam biçimi olduğu düşüncesi hakim olmuştur.

Hotaman (2010)’a göre demokratik eğitim demokrasinin ilke ve kurallarının, insan hak ve özgürlüklerinin eğitim programlarında açık ya da örtük hedeflere dönüştürülüp, öğrenme yaşantıları yoluyla toplumun genç bireylerine kazandırıldığı eğitimidir. Demokratik eğitim sisteminin amacı, demokrasi yoluyla demokratik eğitimin ilkelerini öğrencilere öğretmek, bağımsız, soru soran, analitik ve kritik düşünme becerileri yüksek vatandaşlar yetiştirmektir. Okullar eşitlik, adalet, özgürlük gibi demokratik ideallerin bireylerde yeşertildiği yerler olduğundan, eğitim toplumlar için, özellikle de demokratik toplumlar için oldukça önemlidir (Topkaya ve Yavuz, 2011). Demokratik eğitimde öğrenciler öğrenme sürecine aktif olarak katılırlar. Demokratik eğitimde ayrıca öğrenciler değerlerin sosyal bileşenleri ile birlikte tutum, beceri ve davranış örüntüleri boyutunda öğrendiklerini gerçek dünyada uygulama imkanı bulurlar (Chang, 2005).

Demokrasinin öngördüğü insan odaklı eğitim anlayışı 15. ve 16. yüzyılda Rönesans’la birlikte güç kazanan hümanizm akımı içinde gelişme göstermeye başlamıştır. Almanya’da Erasmus’un, Fransa’da Montaigne’nin, İngiltere’de Tomas Elyot’un eğitime ilişkin hümanistik görüşleri daha sonra başlayacak olan demokratik eğitim anlayışının alt yapısını hazırlamıştır (Özpolat, 2010).

Demokratik eğitim kavramı ciddi manada ilk olarak kendini Rousseau ve Dewey’in yazılarında bulmuştur. Rousseau 18. yüzyıldaki romantik eğitim akımına dahildir ve toplumda aktif rol almak için tüm vatandaşların eğitilmesi gerektiğini savunmuştur. Rousseau’ya göre eğer herkes topluma dahil olursa o toplumda doğru ve tam bir demokrasi tesis edilmiş

olacaktır. Demokratik eğitim kavramının bir başka önemli temsilcisi ünlü Amerikalı filozof ve eğitimci John Dewey yazılarında demokrasinin eğitimi ve politiği nasıl etkilediğinin önemine vurgu yapmıştır. Ona göre demokrasi yaşamının ve her gün iletişimde olmanın en güzel yoludur. Dewey'e göre eğitim ideal topluma dayanarak öğrencilerin ilgilerini temin eder ve sosyal değişikliklerin kaossuz meydana gelmesini sağlar (Theofana, 2010).

Demokrasi insanlara teorik bilgilerin ezberletilmesiyle hayata geçirilebilecek bir kavram değildir. Kişiler bu kavramı çocukluklarından itibaren demokratik bir çevrede özümseyerek öğrenirler. Bu açıdan demokratik eğitimin demokratik bir ortamda öğrencilere verilmesinin demokrasi açısından önemi büyüktür (Çiftçi, 2015). Günümüz dünyasında özellikle demokrasi ile yönetilen ülkeler demokratik eğitime oldukça önem vermektedirler. Artık küreselleşme, teknolojideki hızlı değişim, dünyanın global bir köy haline gelmesi geleneksel eğitim anlayışını tamamen ortadan kaldırmış ve demokratik, çağdaş, çoğulcu, yenilikçi eğitim programlarını meydana getirmiştir. Geleneksel eğitim anlayışı ile demokratik eğitim anlayışı arasındaki farkların ortaya konulması, demokratik eğitimin niteliğinin daha da iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Stiles ve arkadaşları geleneksel eğitim anlayışı ile demokratik eğitim anlayışını karşılaştırmışlar ve aralarındaki farklılıkları aşağıdaki gibi belirtmişlerdir (Taçman, 2006):

Tablo 1: Geleneksel Eğitim ve Demokratik Eğitim Arasındaki Farklar

Geleneksel Eğitim	Demokratik Eğitim
1.Temel bilgi alanları ile ilgili gerçekler ve olgular için çalışır.	1.Demokratik hayat için, tutum ve anlayış geliştirmeye çalışır.
2.Üniversiteye hazırlar.	2.Demokrasi içinde bir hayata hazırlar.
3.Belli bir başlangıç ve sonuç içindeki konuların öğretimini yapar.	3.Fertleri başarılı bir hayata ulaştırmak için konu alanlarını uygulamalı şekilde kullanır.
4.Öğrenmede, olguların hatırlatılması ve kaydedilmesi ile ilgilenir.	4.Öğrenmede, düşünme ve kalıcı davranış değişiklikleri yaratmayla ilgilenir.
5.Öğrenme için özet ve aktarmalı yaşantılar sağlar.	5.Öğrenme için toplum hayatında geçerli yaşantılar sağlar.
6.Zihinsel gelişimle ilgili disiplinleri pekiştirir.	6.Fertlerin çevreleriyle ilişkilerine yönelik deneysel etkileşim sağlar.
7.Yetişkinlerin istediği doğrultuda alışkanlık geliştirir.	7.Grup hedeflerine bilinçli katılım ve kendini denetleme alışkanlığı geliştirir.
8.Yarışmacı bir tutumu esas alır.	8.İşbirliği içinde birlikte çalışmaya yönelik tutumu esas alır.
9.Öğrenmede, öğretmenin yönlendirdiği monoton bir uyum esastır.	9.Öğrencilerin kendi gelişim ve öğrenmelerini yönlendirmelerine yarayacak çaba, yetenek ve yaratıcılık esastır.
10.Öğrencilerin, yetişkinlerin, “çok iyi”, “güzel” diye karar verdikleri dersleri almaya zorlar.	10.Öğrencilerin kendi hedeflerini gerçekleştirmelerini sağlayacak kararları verebilmeleri için rehberlik yapılır.
11.Bütün öğrencilerden ayrı ayrı tutum beklenir, ferdi yetenekler dikkate alınmaz.	11.Ferdi farklılık ve yeteneklere göre değişik yaşantılar sağlar.
12.Öğrencilerin ders kitaplarıyla uyum olmayan görüş ve düşünceleri açıklamaları engellenir.	12.Öğrenciyi karar verme, planlama, kendini
13.Yapay güdülenme vardır.	

14. Gençler yetişkin kültürüne bağlıdır.

disipline etme, değerlendirme ve faaliyette uyumlu olmaya özendirir.

13.İlgi ve isteklere göre güdülenme vardır.

14.Gençler yetişkin kültürü yanında kendi kültürlerini de meydana getirme çabasıdadırlar.

Kaynak: (Taçman, 2006)

Görüldüğü gibi geleneksel eğitim ile demokratik eğitim arasında ciddi manada farklılıklar vardır. Geleneksel eğitimde öğrencinin ilgi ve beklentiler göz ardı edilirken demokratik eğitimde böyle bir şeyi söylemek oldukça güçtür. Günümüz toplumlarında demokratik eğitimin benimsenmesinde, demokratik eğitim sisteminin çoğulcu ve öğrenci merkezli yaklaşımının önemli etkisi vardır. Bununla beraber demokrasi kültürünün ve buna bağlı değerlerin okuldan önce ailede başladığı ve öğrenildiği bugün kabul edilen bir gerçektir (Sadık ve Sarı, 2012).

Sosyal Bilgiler Dersi'nin Tanımı, Kapsamı ve Önemi

Bir toplumu ayakta tutan ve toplum tarafından korunması gereken en önemli dinamiklerin başında değerler gelmektedir. Çocuklara demokratik toplumun gerektirdiği etkin ve özgür yurttaş kimliği kazandırmak için başta kendisi olmak üzere; diğer bireylere, doğaya değer veren, kendisini ve yaşadığı toplumu dünyanın bir parçası olarak gören ve topluma katkıda bulunabilme erdemine sahip bireyler olarak yetiştirmek okulların öncelikle görevlerindedir (Gömleksiz ve Cüro, 2011). Bu değerlerin öğretiminde en önemli derslerin başında sosyal bilgiler dersi gelmektedir.

Çok boyutlu ve disiplinler arası bir ders olan sosyal bilgiler eğitimi için bilim insanları birbirinden önemli tanımlamalar getirmiştir. Bu tanımların bazıları aşağıdaki gibidir:

- Sosyal bilgiler pedagojik amaçlarla basitleştirilmiş sosyal bilimlerdir.
- Sosyal bilgiler vatandaşlık eğitimi amacıyla sosyal bilimler ve beşeri bilimlerin kaynaştırılmasıdır.
- Sosyal bilgiler özellikle vatandaşlık eğitimiyle ilgilidir. Demokraside vatandaşlık eğitimi birbiriyle ilişkili fakat biraz birbirinden farklı iki kısımdan meydana gelmiştir. Birincisi sosyalizasyon, ikincisi karşı sosyalizasyon.
- Sosyal bilgiler, kritik sosyal konularda vatandaşlık becerilerinin uygulanması amacıyla, sosyal ve beşeri bilimler kavramlarının disiplinlerarası bir yaklaşımla kaynaştırılmasıdır (Shug ve Berry, 1987; Barry ve diğ., 1978; Mortorella, 1998; Barth, 1991, akt.:Öztürk 2009).

Ülkemizde ise sosyal bilgiler ile ilgili tanımlardan en kapsamlısı, 2005 yılında değiştirilen sosyal bilgiler programını hazırlayan komisyon tarafından yapılmıştır. Buna göre;

“Sosyal bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi” (MEB, 2017).

Erden (1996) Sosyal Bilgileri “İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı.” olarak tanımlamaktadır. Doğanay (2008) ise; “Sosyal Bilimler ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemleri doğrultusunda insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman süreci bağlamında disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen ve becerikli demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanı.” olarak tanımlamıştır.

Görüldüğü gibi sosyal bilgiler ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Sosyal bilgilerin toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış açısıyla bakması, sosyal olanı incelemesi ve demokratik değerler donanmış demokratik vatandaşlar yetiştirme çabası içinde olması sosyal bilgilerin tanımının zenginliğini ve buna bağlı olarak önemini arttırmıştır. Nitekim Sosyal Bilgiler’in önde gelen liderlerinden birisi olan Edgar B. Wesley 1937 yılında sosyal bilgileri “sosyal bilimlerin pedagojik amaçlarla basitleştirilmiş şekli” olarak tanımlamıştır (Hertzberg, 1981; akt. Doğanay, 2008). Wesley’in bu tanımında pedagojik amaçlar, toplum ve öğrencilerin gereksinimlerine dikkat çekilmiştir.

Sosyal Bilgiler Dersi’nin Tarihi ve Değerlerle İlişkisi

Sosyal bilgiler bir ders adı olarak ilk defa ABD’de 1916 yılında kullanılmaya başlanmıştır. O yıllarda ABD’de “sosyal” sözcüğü popüler sözcüklerden biriydi ve hemen hemen birçok reformun başında bir sıfat olarak bulunmaktaydı. Örneğin sosyal gelişme, sosyal verimlilik, sosyal gerçek, sosyal araştırmalar, sosyal kontrol, sosyal eğitim vb. (Hertzberg, 1981; akt. Doğanay, 2008). Yürürlüğe giren bu yeni program daha çok coğrafya, tarih ve vatandaşlık konularını kapsamaktaydı. 1930 ve 1940’lı yıllar boyunca eğitimciler sosyal bilgileri disiplinler arası bir yaklaşımla öğretmek için çaba gösterecekler de başarılı olamamışlardır. 1960 ve 1970 yılları arasında “Yeni Sosyal Bilgiler” adıyla reform hareketleri meydana gelmiştir. Bu reform hareketlerinin oluşmasında Bruner’in buluş yoluyla öğrenme kuramının oldukça önemli bir katkısı olmuştur. Böylece sosyal bilimlerden sosyal bilgiler için yeni disiplinler arası yaklaşımlar oluşturulmaya başlanmıştır. 1980’li yıllardan sonra 1994 yılında ABD’de Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi, sosyal bilgiler için tematik standartlar belirlemiş ve nihayetinde sonraki programlar bu temel üzerinde oturtulmuştur (Safran, 2011).

Sosyal bilgiler ile ilgili yapılan bütün bu tanımlamalardan hareketle sosyal bilgiler alanının ve dersinin yansıtma eğilimi içinde olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu bağlamda sosyal bilgiler tanımlarında ana ifadeler ayrıca şu şekilde maddeleştirilebilir:

- Etkili vatandaş yetiştirme,
- Kültürleme,
- Çocuğa görelilik,
- Bilgi temeli
- Yöntem,
- Zaman (geçmiş, bugün, gelecek),
- Alan ve ders boyutudur (Tay, 2010).

Etkili vatandaş yetiştirme ve kültürleme özellikle üzerinde durulması gereken konulardan birisidir. Sosyal bilgiler derslerinde öğrencilere kazandırılmaya çalışılan bu kavramlar, kişiler

için olduğu kadar uluslar içinde çok önemlidir. Çünkü kişinin ait olduğu toplumun kültürünü, geleneğini, göreneğini, adetini, değerlerini bilmek ve onu gelecek kuşaklara aktarmak, davranış şekline getirmek devletlerin tarih sahnesinde kalıcılığını arttırır, bireyleri kendi öz değerleriyle bütünleştirir. Sosyal bilgiler dersinin bu yönü değerler eğitimi çalışmaları açısından daha da anlamlı hale gelmektedir. Çünkü Sosyal Bilgiler derslerinin ana amacı aynı zamanda öğrencilere birbirine bağlı bir dünyada farklı kültürlere sahip demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararı için bilgili ve mantıklı kararlar alabilen, aldığı kararları eleştirel gözle yorumlayıp daha faydalı hale getirebilen etkili vatandaşlar yetiştirmektir (Tay, Durmaz ve Şanal, 2013). Değerlerin toplumlar açısından bütünleştirici ve geliştirici yönü göz önüne alındığında, Sosyal Bilgiler derslerinin önemi bir kez daha anlaşılabilir olacaktır (Berkant, Efendioğlu ve Sürmeli, 2014). Aynı zamanda ailede öğrenilen ve okulda etkileşim sonucu çeşitlenerek daha da geliştirilen değerler öğrenme sürecine de yansımaktadır. Bir başka deyişle değerler öğrenmeye oldukça büyük etki etmektedir. (Çengelci, Hancı ve Karaduman, 2013). Bu sebeple Sosyal Bilgiler dersi kapsamında öğrenilecek veya öğretilecek değerler öğrencilerin ileri yaşamlarında toplumumuzun istediği insan tipini oluşturmada büyük etken olacaktır.

Sosyal Bilgiler dersinin doğasına, amaçlarına ve işlevlerine baktığımızda değerler eğitimine önemli ölçüde vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. Bundan dolayı Sosyal Bilgiler Dersi öğrencilere kazandırılmaya çalışılan değerlerin öğretimi açısından önemli bir ders olarak görülmektedir (Çengelci, 2010). Sosyal bilgiler programında yer alan ve önemli görülen değer öğretimi, ayrıntılarıyla birlikte dikkatlice gözden geçirilirse bu değerlerin ne kadar önemli olduğu görülür. Bu değerler sınıf düzeyine göre farklılık göstermektedir (Topkaya ve Yavu 2011).

Sosyal bilgiler dersinin yaşamı konu alıyor olması ve değer temelli sürece sahip olması, 2004 yılında hazırlanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programında değerler eğitimine geniş yer verilmesini sağlamıştır. Programda değerlerin özellikleri verilmiş ve şu şekilde sıralanmıştır (MEB, 2017):

- Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
- Toplumun sosyal gereksinimlerini karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
- Yalnızca bilinç değil duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
- Değerler bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.
- Değerler normları da içerir. Değerlerin normlardan farkı, normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır.

Sosyal yaşamla iç içe olan sosyal bilgiler dersinde öğrencilere ayrıca belirli değerler kazandırılmaya çalışılır. Değerlerin bu şekilde kazandırılmasındaki en önemli amaç; sosyal bilgilerin etkili ve sorumlu vatandaşlar yetiştirme çabası içinde olmasıdır. Çünkü etkili ve sorumlu vatandaş aynı zamanda ne yapması gerektiğini, toplumda uyması gereken kuralları ve iyi vatandaşın sahip olması gereken temel değerlerin neler olması gerektiğini bilir. Bundan dolayı sosyal bilgiler dersinde aşağıdaki konulara odaklanılmaktadır (Öztürk, 2009,):

- Başka insanlara, grup ve kültürlere, etnik, ırkî ve diğer farklılıklara karşı olumlu tutum sahibi olma/geliştirme

- Adalet, eşitlik, otorite, katılım, gerçeklik, vatanseverlik gibi birleştirici değerlere, özgürlük, farklılık, mahremiyet, hak edilen süreç, mal ve insan hakları gibi bireysel ve kamusal değerlere bağlı olma,
- Anayasal güvenceleri, demokratik değerler ve davranışları, farklı grupların kültürümüze olan katkılarını, toplumumuz ve diğer toplumlarda bulunan sosyal, ekonomik ve siyasal kurumların görevlerini takdir etme,
- Uzlaşmazlıkları analiz ederken ve adalet, eşitlik ve demokratik değerlerde yargıya varırken değer verme sürecini kullanma,
- İnsan ilişkilerinde sorumluluk, işbirliği, başkaları için endişelenme, açık fikirlilik ve yaratıcılığın önemini bilme.

Konular dikkatlice gözden geçirilirse değerlerin önemli ölçüde sosyal bilgilerin merkezine oturtulduğu görülür. Okullarda eğitim gören öğrenciler, kendi değer yönelimleri ile kültür ve kurumları çevreleyen değerleri anlamak ihtiyacındadır. Kendi değer yönelimleri ve başka değerlerle zıtlaşmalarıyla etkili bir biçimde baş etme kabiliyetini geliştirmeleri, aldıkları değer kararlarının sonuçları olduğunun farkında olmaları ve farklı değer yönelimleri gösteren bireylere karşı saygılı ve hoşgörülü olmaları lazımdır. Bu nedenle, değer eğitimi sosyal bilgiler için daha da önemli hale gelmektedir (Öğretici, 2011).

Çengelci (2010)'ye göre öğrenciler arasında demokratik yapı ve değerlere ilişkin bir takım anlayış oluşturmak, düşünme becerileri ile bağlantılı olarak sosyal eleştiri yeterliliği ile ilişkili olarak karar verme ve katılım becerilerini geliştirme Sosyal Bilgiler'in işlevleri arasında yer almaktadır. Bunun sonucu olarak toplumsal hayatımızla yakından ilişkili, millî, manevi ve evrensel değerleri tanıyan, benimseyen ve bunları içselleştirerek davranışa dönüştüren bireyler yetiştirmede içeriği itibarıyla sosyal bilgiler dersinin katkısı son derece büyüktür. Bu doğrultuda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda aşağıdaki değerler yer almaktadır (MEB, 2017)

- Aile birliğine önem verme
- Bağımsızlık
- Barış
- Bilimsellik
- Çalışkanlık
- Dayanışma
- Demokratik tutum benimseme
- Doğa sevgisi
- Doğal çevreye duyarlılık
- Dürüstlük
- Estetik
- Eşitlik
- Etik
- Farklılıklara saygı
- Hoşgörü
- İşbirliği
- Kültürel mirasa duyarlılık
- Öz kontrol
- Özgürlük
- Özgüven

- Özsaygı
- Saygı
- Sorumluluk
- Tarih bilinci
- Tasarruf
- Vatanseverlik
- Yardımseverlik

Tay ve Yıldırım (2009)'a göre Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içerisinde değerler eğitiminin de olması ve değerlere yer verilmesi toplumun ihtiyaçlarının göz ardı edilmediğinin bir göstergesidir. Aynı zamanda Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Sosyal Bilgiler'in vizyonunu ortaya koymasından dolayı önemlidir. 2004-2005 eğitim öğretim yılında pilot uygulaması yapılan ve şuan ilköğretim okullarının 4.-7. Sınıflarında verilen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın vizyonu; *"21. Yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir"* (MEB, 2017).

Gerek sosyal bilgiler derslerinde öğrencilere kazandırılmak istene değerler, gerekse sosyal bilgiler öğretim programının vizyonu bir arada değerlendirildiğinde sosyal bilgiler dersinin bir değerler eğitimi dersi olduğu bir kez daha görülecektir. Toplumsal yaşamla yakından ilişkili bir ders olan sosyal bilgiler, bu değerlerin öğrencilere kazandırılmasıyla etkili ve yurtsever vatandaşlar yetiştirme amacını da elde etmektedir.

Demokratik Değerler

İnsan davranışlarının değiştirilmesine yönelik eğitim faaliyetlerinin dünya görüşünü ve yönetsel temelini oluşturmak, eğitim felsefesinin amaçları arasında yer almaktadır. Eğitimle ilgilenen her toplum insan davranışlarının belli bir yönde değiştirilmesiyle ilgili olarak, belli bir düşün yapısı ve dünya görüşü vardır (Yağcı, 1998). İşte bu sebepten dolayı demokrasi ve eğitim arasında önemli bir ilişki vardır. Demokrasinin güçlenip varlığını devam ettirebilmesi eğitim sayesinde mümkündür. Eğitim demokrasinin temel niteliklerinin olduğu demokratik bir ortamda yapılırsa amacına ulaşabilir (Yazıcı, 2011). Demokratik eğitim demokrasinin temel ilkelerine göre şekillenmektedir. Bu süreçte öğrenciye karar verme, planlama yapma, kendini disipline etme, değerlendirme, uyumlu olma, işbirlikli çalışma açısından rehberlik eder (Oğuz, 2011). Bu bağlamda demokratik bir toplumdan söz edebilmek için, toplumdan etkilenen ve toplumu etkileyen eğitim sisteminin, demokratik yaşamı destekleyici işlev görmesi son derece önemlidir. Çünkü okul, içinde çeşitli yönlerden farklılıkları barındıran bir koalisyondur ve bu farklılıkları ortaya çıkarmak demokratik eğitimin görevidir (Şişman, Güleş ve Dönmez, 2010). Aynı zamanda Zachrisen (2016)'e göre çocuklar okullarda demokratik davranışlar kazanarak onları tutum ve davranışa dönüştürür. Böylece ideal vatandaş tipi meydana getirilmiş olur.

Erwin ve Kipness (1997)'a göre demokratik eğitim, demokrasi değerleriyle büyüyen ve gelecekte önemli kararlar alabilecek beceri ve yeteneği çocukluktan itibaren öğrenen bireyler için son derece önemlidir. Demokratik yaklaşım sergilemek ve davranışa dönüştürebilmek için, öğrencilere demokrasi ve eğitimin yakından ilişkili olduğunu vurgulamak gerekmektedir (Bergmark ve Westman, 2016). Subba (2014)'nın da belirttiği gibi demokrasi statik değil sürekli ileri doğru giden bir süreçtir. Ve bu nedenle öğrencilerin edineceği demokratik değerlerin sürekli geliştirilmesi ve yaşanan toplumun beklentilerine cevap vermesi gerekmektedir. Okutan (2010)' a göre ise demokratik eğitim sisteminde yetişmekte olan bireylere demokratik kültürün değerlerini kazandırmaya uygun bir yaklaşım gerekmektedir. Demokratik değer öğretiminde uygun yaklaşım, toplumun refahı ve gelecek kuşakların sağlıklı demokratik değerlere sahip olabilmesi açısından oldukça büyük önem arz etmektedir.

Pearl ve Knight (2000; akt. Öztürk, 2013)'e göre demokratik eğitimin yedi temel özelliği vardır. Bunlar şunlardır;

- 1.Önemli bilgiye karar verilmesi,
- 2.Eğitim otoritesi
- 3.Üyelerin sürece dahil edilmesi ve sıralama
- 4.Hakların tanımlanışı ve kullanılması,
- 5.Başkasının hayatını etkileyebilecek karar süreçlerine katılım
- 6.Eşitlik
- 7.Optimal öğrenme çevresi

Demokratik eğitim, aynı zamanda demokrasinin ve demokratik değerlerin korunması açısından oldukça önemlidir. Toplumsal açıdan sürekliliğin sağlanması için devlet okullarında bireyler demokratik yaşama demokratik eğitimle hazırlanmaktadır. Örneğin, ABD'de devlet okullarının ilk amacı öğrencileri vatandaş olarak demokratik rollere hazırlamak olmuştur. Thomas Jefferson'dan günümüze politika ve eğitim liderleri vatandaşlık bilgisiyle gençleri eğitmenin ve topluma hazırlamanın önemine vurgu yapmışlardır (Hahn, 2003). Japon eğitim sisteminde genellikle ilköğretim okullarının önünde asılan dört kurala göre öğrencilerin ganbaru (azimli), yasashii (nazik), jobu na (güçlü ve sağlıklı) ve benkyo (çalışmada gayretli) olması beklenmektedir (Stevenson, 1991; akt. Ekşi, 2003). Bütün bunlar bir arada düşünüldüğünde demokratik eğitimin amacına ulaşması için aynı zamanda demokratik değerleri gelişmiş, sorumluluk bilinci yüksek bireylerde yetiştirmek yerinde olacaktır. Bingöl (2000)'ünde ifade ettiği gibi eğer bir ülke demokratik değerlere inanmış bireyler yetiştirebilirse o ülkenin demokratik sistemi ancak o zaman daha sağlam temeller üzerine oturtulmuş olur.

Bireylere verilecek temel demokratik değerlerin, toplumun ihtiyacı olan insan tipine uygun şekilde, demokratik yöntemlerle verilmesi gerekmektedir. 1739 sayılı Türk Milli Eğitimin Genel Amaçlarında bu durum şöyle ifade edilmektedir (MEB, 2017): “*Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini,*

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır." Türk Milli Eğitiminin genel amaçları incelendiğinde, demokratik tutum ve değerlere atıfta bulunulduğu görülmektedir.

Herhangi bir demokratik değer ile ilgili yapılacak uygulamalar öğrencilerin demokratik değerleri benimsemesini ve davranış haline getirmesini hızlandırabilir (Yeşil, Aydın, 2007). Ekşi (2003)'nin de belirttiği gibi, okullar yeni neslin değerlerini, dünya görüşlerini, alışkanlıklarını, tutumlarını ve sosyal alışkanlıklarını etkileyebilmektedir. Çağın getirdiği olumsuz durumlar karşısında eğitim kurumları öğrencilere mantıklı tercihler yapabilmek için seçenekler sunmalı ve bu tercihleri yapabilmeye stratejilerini öğretebilmelidir. Tonga ve Uslu (2015)'ya göre, gerçek demokratik toplumlarda eğitim veren kurumlar öğrencilerin sadece bilişsel amaçlara ulaşması değil, aynı zamanda insanı insan yapan değerlere ulaşmasını da önemsemelidir. Okullar buna bağlı olarak duyuşsal alanla ilgili daha çok etkinlik yapmalıdırlar.

Her ülke, kendine ait demokratik değeri okullar aracılığıyla öğrencilere aktarmaktadır. Avustralya bu anlamda oldukça önemli bir ülkedir. Avustralya'nın demokratik görenekleriyle tutarlı bir şekilde okullarda verilmesini istediği belirli demokratik değerler vardır. Bu değerler şunlardır:

- **Tolerans ve Anlayış:** Diğer insanların farklarını kabul etmek ve diğerlerinin farklılıklarından haberdar olmak, onlara anlayış göstermek.
- **Saygı:** İnsanlara dikkat ve saygıyla davranmak,
- **Sorumluluk:** Kişisel, sosyal, vatandaşlık ve çevresel sorumluluk (yapılan hareketlerin farkında olmak, hareketin ve kusurunun sorumluluğunda olmak, diğer insanlara karşı yapıcı ve barışçıl olmak, insanlarla işbirliği yapmak, topluma katkı sağlamak, sorumluluk bilinci içinde çevrenin korumasına sahip olmak).
- **Sosyal Adalet:** Tüm insanlar yasal, sosyal, ekonomik ve adil davranışları iyi takip edip korumalıdır.
- **Mükemmellik:** Bir şeyi ayrı ayrı veya birlikte dikkate değer ve övgüye değer şekilde başarmak ve en iyisini yapmak.

- **Özen:** Kendine bakmak ve ilgi göstermek ve diğerlerine bakmak.
- **Kapsama ve Güven:** Kapsanmak ve diğerlerini kapsamak, birbirlerinin düşünceleri ve duygularını dinlemek ve ortak bir güven yaratmak.
- **Dürüstlük:** Doğrucu ve samimi olmak, gerçeği bulmak ve ifade etmeye çalışmak.
- **Özgürlük:** Vatandaş olarak bütün haklarını ve ayrıcalıklarını beğenmek, özgür olmak veya yapılanları kontrol etmek ve diğer insanların hakları için uğraşmak, haklar ve sorumluluklar arasında bir dengeyi garanti etmek.
- **Etik Olmak:** Genellikle kabul edilen kurallar gereğince oynamak veya standartlar doğrultusunda ahlaki davranış sergilemek veya pratik yapmak (A Draft National Framework for Values Education in Australian Schools, 2004; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014).

Demokrasi öncelikle demokratik değerlere sahip, demokratik yollarla düşünebilen, demokrasiyi davranış biçimi haline getirmiş ve en önemlisi demokrasiyi benimsemiş insanlar ister. (Yeşil, 2003). Demokratik bir toplumu oluşturan bireylerin insan haklarına saygılı, uzlaşmacı, hoşgörülü, bilimsel, açık görüşlü, eleştirel ve sorgulayıcı, sevgi, saygı ve güven gibi değerlere sahip olan ve sorumluluk bilinci içinde hareket eden katılımcı bireyler olması gerekir. Belirtilen bu özellikler demokrasi ve demokrasinin varlığını sürdürebilmesi açısından önemlidir (Tahiroğlu ve Aktepe, 2015). Moller (2006; akt. Akın ve Özdemir, 2009)'e göre demokratik değerlere sahip bireyler, temel hak ve özgürlüklerin bilincinde olmalı, başkalarının görüşlerini hesaba katabilmeli, mantıklı karar alabilmeli, çoğulculuğa inanmalı ve farklılıkları kabul edip eşitlik ve adaleti savunmalıdır.

Sonuç

Bütün bu anlatılanların ışığında, sosyal bilgiler derslerinin temel demokratik değerler için oldukça önemli olduğu sonucu çıkartılabilir. Sosyal bilgiler dersinin demokratik, sorumluluk sahibi vatandaşlar yetiştirme hedefinde olması, bu tezi kanıtlayan en önemli özelliklerden bir tanesidir. Gerek yapısı, gerekse birden fazla sosyal bilimle ilişki içinde olması, demokratik değerleri yüksek, sorumluluk bilincine sahip bireyler yetiştirme noktasında daha fazla ön plana çıkmaktadır. Temel demokratik değerler içerisinde sosyal bilgiler kazanımlarıyla ilişkili değerlerin oldukça fazla olduğu bir diğer dikkat çekici konudur. Sosyal Bilgiler Programı'nın yapısı incelendiğinde çok sayıda değer temel demokratik değerle bire bir örtüştüğü görülmektedir. Yılmaz (2011)'in de belirttiği gibi, öğrencilere kazandırılmak istenen bu değerler amacına ulaştığında, sosyal bilgiler dersi etkili ve sorumlu vatandaş yetiştirmiş olacaktır. Sosyal bilgiler dersinde sorumluluk sahibi, haklarını bilen, etkili vatandaşların yetişmesi aynı zamanda yurttaşlık algısını da olumlu yönde arttıracaktır (Türkcan, Bozkurt, 2015).

Demokratik değerler çağımızın önemli görülen değerlerinden bir tanesini oluşturmaktadır. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde vatandaşların sahip olması gereken demokratik değerlerin ne olabileceği soruları üzerinden başlayan tartışmalar bizleri doğrudan demokratik eğitim olgusuna götürmektedir. Demokratik değerlerin benimsenmesi, toplumla bir bütün halinde demokrasi dinamiklerine katkıda bulunması, demokratik değerler açısından önemlidir. Çünkü demokratik değerlerle bezenmiş vatandaşların bu değerleri yaşamlarında davranış haline getirmeleri, birçok demokratik tutuma ve değere sahip olması toplum dinamiklerini güçlendirmekle kalmayacak, toplumun düşünce yapısı ve değerlerini de etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- Akın, U. & Özdemir, M. (2009). Öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından İncelenmesi: Eğitim bilimleri fakültesi örneği, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt 42, Sayı 2*, 183-198
- Bergmark, U. & Westman, S. (2016). Co-creating curriculum in higher education: promoting democratic values and a multidimensional view on learning, *International Journal for Academic Development, 21:1*, 28-40
- Berkant, G.H., Efendioğlu, A. & Sürmeli, Z. (2014). Değerler Eğitimine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi, *Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol. 9, No. 5*, 427-440
- Bilsky, W. & Schwartz, H.S. (1994). Values and personality, *European Journal of Personality, Vol. 8*, 163-181
- Bingöl, D. (2000). Demokratik Tutum ve Değerler Açısından Üniversite Gençliği, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 1*, 129-157
- Bolay, S.H. (2007). Değerlerimiz ve Günlük Hayat, *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1*, 12-19
- Can, Y. (2007). Demokratik değerlerin benimsenmesinde sosyal çevre faktörü. *Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, Sayı 18*, 16-39
- Chang, Y.H. (2005). *The Pedagogical Content Knowledge of Teacher Educators: A Case Study in a Democratic Teacher Preparation Program*. Unpublished doctoral dissertation. University of Ohio.
- Coşkun, Y. & Yıldırım, A. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Değer Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 1*, 311-328
- Çengelci, T. (2010). İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitiminin Gerçekleştirilmesine İlişkin Bir Durum Çalışması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Çengelci, T., Hancı, B. & Karaduman, H. (2013). Okul Ortamında Değerler Eğitimi Konusunda Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri, *Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 11, Sayı 25*, 33-56
- Çiftçi, S.A. (2015). İlkokul Öğretmenlerinin Sınıf Yönetim Tarzları ve Demokratik Değerlere İlişkin Görüşleri Arasındaki İlişki, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışı Işığında Yeni Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17*, 77-96
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2004). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerine temel demokratik değerlerin kazandırılma düzeyi ve bu değerlerin kazandırılması sürecinde açık ve örtük programın etkilerinin karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 356-383
- Ekşi, H. (2003). Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları, *Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1*, 79-96

- Elbir, B. ve Bağcı, C. (2013). Değerler eğitimi üzerine yapılmış lisansüstü düzeyindeki çalışmaların değerlendirilmesi. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/1, 1321-1333
- Erçetin, Ş. (2000). İlköğretim okulları hangi değerlerle yönetiliyor?, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 31-43
- Erden, M. (1996). Sosyal Bilgiler Öğretimi, Alkım Yayınları, Ankara.
- Erwin, J. E. & Kipness, A.N. (1997). Fostering Democratic Values in Inclusive Early Childhood Settings. *Early Childhood Education Journal*, Vol. 25, No. 1, 57-60
- Fichter, J. (2009). *Sosyoloji Nedir?*. (Çev. Nilgün Çelebi), Anı Yayınları, Ankara
- Genç, Z.S. & Eryaman, Y.M. (2007). Değişen değerler ve yeni eğitim paradigması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 89-102
- Gömlüksiz, N.M & Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 96-134
- Hanh, C.L. (2003). Democratic values and citizen action: a view from US ninth graders, *International Journal of Educational Research*, Vol. 39, 633-642
- Hotaman, D. (2010). Demokratik eğitim: demokratik bir eğitim programı. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 3 (1), 29-42
- İlğan, A., Karayığit, D. & Çetin, B. (2013). Ortaokul öğrencilerinin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, 97-118
- İşcan, C.D. (2007). İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaldırım, E. (2005). İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Demokrasi Algıları, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 25, Sayı 3, 143-162
- Karadağ, E., Baloğlu, N. & Yalçınkayalar, P. (2006). İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenler Tarafından Algılanan Demokratik Tutumları ile Öğretmenlerin Demokratik Değerleri Üzerine İlişkisel Bir Araştırma, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 12, 65-82
- Kızılcılık, S. & Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü*, Atilla Kitabevi, Ankara
- Kontaş, H., Selçuk, H. E. & Polat, M. (2016). Ortaokul Öğretmenlerinin Demokratik Tutumları İle Öğrencilerin Demokratik Değerlere Sahip Olma Düzeylerinin İncelenmesi, *International Journal of Social Science*, No:44, 141-151
- MEB. (2017). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar), (www.meb.gov.tr adresinden 07.03.2018 tarihinde erişilmiştir.)
- Meydan, H. (2014). Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 93-108
- Oğuz, A. (2011). Öğretmen adaylarının demokratik değerleri ile öğretme ve öğrenme anlayışları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 9, 139-160

- Okutan, M. (2010). Türk Eğitim Sistemi'nde demokrasi eğitimi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt 7, Sayı 1*, 939-946
- Öğretici, B. (2011). İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Derslerinde Değerler Eğitime Yönelik Uygulamaların Etkililiğinin Araştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer, *Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 1, Sayı 3*, 217-239
- Özpolat, V. (2010). Bir toplumsal değişme paradigması olarak demokrasinin eğitime yansımaları: demokratik eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, 365-381
- Öztürk, C. (2009). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinler Arası Bir Bakış. Sosyal Bilgiler Öğretimi-Demokratik Vatandaşlık Eğitimi, Pegem Akademi Yayınları, Ankara
- Öztürk, T.B. (2013). Demokratik Pedagojinin Sanal Öğrenme Toplulukları ile Yeniden Keşfi, *Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt 46, Sayı 1*, 275-296
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. The Free Press, New York
- Sadık, F., Sarı, M. (2012). Çocuk ve Demokrasi: İlköğretim Öğrencilerinin Demokrasi Algılarının Metaforlar Aracılığıyla İncelenmesi. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi, Cilt 1, Sayı 1*, 48-62
- Safran, M. (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış. Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. (Ed. Öcal, A. ve Tay, B.) Pegem Akademi Yayınları, Ankara
- Subba, D. (2014). Democratic Values and Democratic Approach in Teaching: A Perspective, *American Journal of Educational Research, 2 (12)*, 37-40
- Şişman, M., Güleş, H., Dönmez, A. (2010). Demokratik Bir Okul Kültürü İçin Yeterlilikler Çerçevesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1*, 167-182
- Taçman, M. (2006). İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Demokratik Tutumları, *Cypriot Journal of Education Sciences, Vol, 1, No.1*, 30-46
- Tahiroğlu, M. ve Aktepe, V. (2015). Değerler eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen etkinliklerin demokratik algı ve davranışlar üzerine etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 12, No.36*, 309-345
- Tay, B. & Yıldırım, K. (2009). Sosyal Bilgiler Dersinde Kazandırılması Amaçlanan Değerlere İlişkin Veli Görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, Cilt 9, Sayı 3*, 1499-1542
- Tay, B. (2010). *Sosyal Bilgiler Öğretiminin Dünü, Bugünü ve Yarını. Sosyal Bilgilerin Temelleri* (Ed: Turan, R. Ulusoy, K.) Maya Akademi Yayınları, Ankara.
- Tay, B., Durmaz, Z. F. & Şanal, M. (2013). Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Öğrencilerin Değer ve Değerler Eğitime İlişkin Görüşleri. *GEFAD, Cilt 33, Sayı 1*, 67-93
- Theofano, M. (2010). *Democratic Education In Sweeden*. Lund University, Unpublished Master Thesis.
- Tonga, D. & Uslu, S. (2015). Sosyal Bilgiler Dersinde Kazanım-Değer İlişkisi, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Sayı 1*, 91-110

- Topkaya, Z. E. & Yavu, A. (2011). Democratic values and teacher self-efficacy perceptions: A case of pre-service english language teachers in Turkey, *Australian Journal of Teacher Education*, Volume 36, 32-48
- Türkcan. B. & Bozkurt, M. (2015). İlkokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Bağlamında Kimlik, Kültür ve Yurttaşlık Algıları, *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol.10, No. 11, 1501-1526
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2014). *Değerler Eğitimi*. 2.Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara
- Uysal, E. (2003). Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsani Erdemler-İslami Erdemler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, 51-69
- Yağcı, E. (1998). Demokrasi ve Eğitim. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, Cilt 22, Sayı 107, 15-22
- Yazıcı, K. (2011). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, Cilt 36, 166-178
- Yel, S. ve Aladağ, S. (2009). *Sosyal Bilgilerde Değerlerin Öğretimi*. *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. (Ed. Safran, M.) Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Yeşil, R. & Aydın, D. (2007). Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (2), 65-84
- Yeşil, R. (2002). *Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Nobel Yayınları, Ankara
- Yılmaz, K. (2011). İlköğretim okulu öğretmenlerinin sınıf yönetimi tarzları ile demokratik değerlere ilişkin görüşleri arasındaki ilişki, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 9, 147-170
- Zachrisen, B. (2016). The Contribution of Different Patterns of Teacher's Interactions to Young Children's Experiences of Democratic Values During Play, *International Journal of Early Childhood*, Vol. 48, 179-192